

POSLOVANJE OBČINSKIH MATIČNIH KNJIŽNIC
IN SODOBNI NORMATIVI

Ančka Korže-Strajnar

Čas je, da ponovno razpravljamo o položaju mreže javnih knjižnic v Sloveniji, ki se po sprejetju zakona o knjižnicah leta 1961, kakor smo sicer opravičeno pričakovali, ni bistveno izboljšal. Menim, da smo dolžni kritično analizirati vso našo knjižničarsko dejavnost na tem področju ter poiskati vzroke, ki zavirajo utrjevanje omrežja javnih knjižnic, predvsem občinskih matičnih knjižnic, ki naj bi bile osnovna mreža splošno izobraževalnih knjižnic Slovenije.

Občinska matična knjižnica bi morala biti danes temeljna kulturna in izobraževalna institucija vsake občine. Ustrezno razvite in aktivne matične knjižnice so edine ustanove, ki lahko s svojo dinamičnostjo, s svojo stalno prisotnostjo in dobrim poslušom za tokove časa brez veliko hrupa opravljajo s knjigo, ki jo zagotavljajo vsakemu občanu, veliko kulturno in izobraževalno delo na vseh področjih. Občani vsake občine imajo namreč polno pravico do splošne izobrazbe v najširšem pomenu.

Lahko rečemo, da se je končno tudi nas dotaknil resnični ritem sodobnega življenja, ki od našega delovnega človeka zahteva mnogo več, kot pa je marsikdaj sposoben dati. V interesu vse naše skupnosti je, da ta razvoj podpiramo ne samo v večjih in ekonomsko razvitejših centrih, marveč v vseh občinskih središčih. Ni dovolj neprestano poudarjati, da je treba čim hitreje manjšati razlike med razvitimi in nerazvitimi področji, ampak je treba tako tudi postopati. Stvar občinske politike je, da ne le skrbi za svoj komunalni razvoj, socialne potrebe, za osnovno šolstvo itd., marveč mora z enakim interesom skrbeti tudi za svojo samostojno kulturno in izobraževalno politiko. K temu nas sili razvoj znanosti in tehnike, ki v hitrem tempu pronica v naše vsakdanje življenje, v poklicno delo najširših plasti naših delovnih ljudi. Industrija vedno močnejše sili v kmetijska področja, razvoj prometne tehnike in drugih komunikacijskih sredstev pa zavzema tako širok obseg, kakršnega si na primer pred 20 leti niti misliti nismo mogli. Vse to zmanjšuje razlike med mestom in vasjo, med kmečkim in mestnim prebivalstvom, in prinaša s seboj številne nove probleme.

Nedvomno je javna knjižnica tista institucija, ki lahko, če je prilagojena sodobnim zahtevam, daje določen ton v procesu socialnega prestrukturiranja naše družbene skupnosti. Vprašati pa se moramo, kdo je v našem javnem knjižničarstvu poklican postaviti ločnico med starim in novim, med zaostalim in sodobnim. Dejstvo je, da smo se vse doslej prilagajali bolj navidezno, da smo delovali dokaj nepovezano in da smo posvečali še največ pozornosti zunanjim oblikam pri urejevanju knjižnic. Skratka, tudi v našo dejavnost smo vnašali v prvi vrsti nam tako lasten zunanji efekt, za tem pa se velikokrat skrivajo neurejenost, nestrokovnost in nesposobnost za prilagajanje zahtevam časa. Veliko premalo je, da knjižnico zgradimo ali adaptiramo in jo sodobno opre-

mimo, marveč jo moramo tudi vzdrževati tako, da bo lahko dinamično spremljala vse družbene pojave in da bo življenjsko sposobna opravljati vse tiste kulturne in izobraževalne naloge, ki jih tok časa prinaša s seboj.

Mnenja sem, da smo v prvi vrsti prav bibliotečni delavci poklicani, da organizacijsko razvijemo tak sistem javnih knjižnic, da bomo kos nalogam, ki jih od nas pričakuje sodobna družba. Ali imamo izdelan tak sistem, oziroma tak tip knjižnice? Prav gotovo. Skoraj na vsakem posvetovanju bibliotečnih delavcev smo razpravljali o konceptu občinskih matičnih knjižnic in po ustanovitvi republiške matične knjižnice smo si prizadevali sodelovati z vsemi knjižnicami, ki so želele prilagoditi svojo dejavnost sodobnim zahtevam. Zakon o knjižnicah iz leta 1961 in popravljeni zakon iz leta 1965 prav tako dovolj jasno opredeljujeta naloge občinske matične knjižnice. Za modernizacijo knjižnic so bila vključena tudi sredstva Sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti SRS.

Vendar dolgoletna prizadevanja bibliotekarskih strokovnjakov Društva bibliotekarjev Slovenije in republiške matične knjižnice, da bi tak koncept v praksi uveljavili, dostikrat niso naletela na pravo razumevanje ne bibliotečnih delavcev v teh knjižnicah, ne občinskih faktorjev kot ustanoviteljev knjižnic. Največkrat se ustavljamo ob trdovratnih navadah ustaljenega čitalniškega dela, ob strahu pred spremembami in zahtevnostjo v akcijskem delu naših bibliotečnih delavcev, ki že dolga leta delajo v teh knjižnicah. Veliko mlajših sodelavcev pa zlasti v zadnjih letih prihaja v knjižnice, ne da bi se poprej strokovno usposobili in prevzeto delo opravljajo po ustaljenih navadah ali pa še tega ne zmorejo. Seveda so tudi primeri, ko bi knjižnični delavci bili pripravljeni razviti sodobno knjižnično mrežo, pa so zopet občinski faktorji tisti, ki delo zavirajo in večkrat nerazumljivo vplivajo na pasivnost knjižnic.

Naše prve norme izpred nekaj let so določale, da mora občinska matična knjižnica imeti vsaj 3000 zvezkov knjižne zaloge s primernimi prostori, s pravilno strokovno ureditvijo ter s strokovno izobraženim poklicnim kadrom.

Nedvomno je to bila posledica dejstva, da je bilo v občinskih središčih knjižničarstvo zelo slabo razvito in da ob takih pogojih nikakor ne bi mogli ustanoviti občinskih knjižnic v roku 6 mesecev, kakor je to zahteval zakon o knjižnicah. Tudi popravljeni zakon iz leta 1965 roka ne spreminja. Danes se postavljamo na stališče, da je fond 3000 knjižnih zvezkov kot osnova za imenovanje občinske matične knjižnice bil za začetek še nekako sprejemljiv, vendar za današnji koncept občinske matične knjižnice popolnoma neutrezen. Menim, da po 9 letih, odkar smo dobili prvi zakon o knjižnicah, na teh skrajno skromnih normativih, ki že takrat niso bili dovolj ustrezni, ne moremo graditi sodobnega knjižničarstva.

Normativ fonda za uspešno delovanje občinske matične knjižnice se danes po skromnih merilih pri nas določa na najmanj 10 000 knjižnih enot. Vsaka občinska knjižnica bi morala imeti v svoji zalogi najvaž-

nejše izdaje v slovenščini iz zadnjih 10 let, torej letno vsaj C00—800 naslovov knjig iz letne slovenske založniške produkcije 1500—1600 naslovov, ki pridejo v poštev za knjižnice. Če temu fondu dodamo še dvojnice, trajnejše veljavno klasično in priročno literaturo iz starejšega obdobja, za določena področja pomembno tujo literaturo in periodika, ki jo občinske knjižnice morajo prav tako shranjevati, je postavljeni normativ fonda za občinsko matično knjižnico objektiven in absolutno sprejemljiv. Od tega v našem konceptu ne mislimo odstopati.

Ze leta opozarjamo, kako šibek je knjižni fond v mreži naših javnih knjižnic. Knjižnica brez določenega temeljnega knjižnega fonda, brez kontinuirane nabave knjig je kakor tovarna brez strojev ali šola brez učil.

Poglejmo, kakšno je bilo stanje knjižnega fonda naših knjižnic v preteklem letu. 330 ljudskih knjižnic je imelo 1 400 000 knjig ali 0,82 knjige na prebivalca. Od leta 1964, ko smo imeli v Sloveniji povprečje 0,75 knjige na prebivalca, nismo dvignili knjižnega fonda več kakor za 1,4 % letno. Če pomislimo, da je UNESCO že pred 15 leti določil eno knjigo na prebivalca kot najnižjo sprejemljivo normo za Evropo, in smo njegova priporočila takrat sprejeli tudi v Jugoslaviji, lahko vidimo kako izredno slabo se je razvijalo naše javno knjižničarstvo do danes. Pri tem tempu nabavne politike bomo lahko čez kakih 15 let pričakali eno knjigo na prebivalca in se tako postopoma, toda zanesljivo pririnili med najnerazvitejše, čeprav se danes vsaj v ekonomskem smislu imamo za najrazvitejšo republiko Jugoslavije.

Iz te tako porazne situacije nas vsaj delno rešujejo študijske knjižnice, ki opravljajo tudi funkcijo občinskih matičnih knjižnic, in z delom svojih fondov, čeprav so namenjeni predvsem študijsko-znanstvenemu delu, rešujejo probleme splošnega izobraževanja. Študijske knjižnice v 9 občinskih središčih so imele lansko leto 728 000 zvezkov knjižnega fonda ali tretjino fonda iz omrežja javnih knjižnic.

Normativ, ki smo si ga zastavili glede temeljnega knjižnega fonda, kaže naslednjo sliko občinskih matičnih knjižnic, po podatkih iz leta 1968: v Sloveniji, ki ima 60 občin, je 46 matičnih knjižnic, 2 knjižnici opravljata matično službo še v sosednji občini, kar je glede na današnji koncept javnega knjižničarstva brez pomena, 12 občin pa takih knjižnic še nima. To pomeni, da so občine 80-odstotno izpolnile črko zakona in ustanovile svoje matične knjižnice, vendar je glede na knjižni fond stanje veliko neustreznejše. Ustreznih matičnih knjižnic v Sloveniji je le 16 ali 25,5 %, od tega 9 študijskih in 7 ljudskih knjižnic. Delno ustreza 26 matičnih knjižnic ali 44,5 %, 4 matične, 2 somatične in 12 krajevnih knjižnic ali 30 % pa kriteriju sploh ne ustreza.

Nedvomno so za tak položaj velikokrat krivi naši bibliotečni delavci v knjižnicah, ki niso znali najti prave poti do skupnosti in ji dokazati, da smo ji z našo dejavnostjo tudi neobhodno potrebni.

Ustavila bi se še pri nabavni politiki občinskih knjižnic. Ne ugotavljamo prvič, da je nabava literature za javno mrežo knjižnic popolnoma nezadovoljliva. Zadnjih nekaj let je nabava literature naraščala na leto vsaj za 2—3 %, leta 1968 pa je ponovno padla za več kakor 10 %,

kar pomeni, da smo pri nabavni politiki tam, kjer smo bili pred petimi leti. V preteklem letu so knjižnice kupile le 87 000 knjig, kar je po čosej veljavnih mednarodnih normativih komaj četrtnina fonda, ki bi ga morale knjižnice kupovati letno. Zeleni normativ pa je 1 nova knjiga na 5 prebivalcev.

Nakup knjižnega fonda v okviru občin kaže, da skoraj v dveh tretjinah občin knjižnice kupujejo izredno malo ali pa skoraj nobene literature. Kakšen je bil nakup literature po posameznih občinah v preteklem letu? V 16 občinskih središčih so matične knjižnice (sem štejemo tudi nakup v 9 študijskih knjižnicah) nabavile 29 350 novih knjig, 7 mestnih knjižnic, ki sporedno delujejo v večjih mestih teh občin, pa 21 640 knjig, skupaj torej 50 990 knjig ali 56 % vsega nakupa knjig v občinah Slovenije. V naslednjih 26 občinah je bilo v knjižnicah, ki veljajo za manj razvite, kupljenih 19 250 knjig ali 22 % vsega nakupa, v 18 knjižnicah občinskih središč, kjer matičnih knjižnic dejansko še nimajo, pa je bilo kupljenih 6100 knjig ali 7 % vsega nakupa. 15 % novo kupljenih knjig je šlo v specialne ljudske knjižnice v zdraviliščih in turističnih centrih, v razne samostojne društvene knjižnice, sindikalne knjižnice itd., kjer nakup ni financiran iz občinskih sredstev.

Najpomembnejše vprašanje, ki ga še nismo rešili oziroma ga vsa leta brezuspešno rešujemo, je vprašanje kvalitete in izbora pri nakupu literature za knjižnice občinskih središč ter za druge javne knjižnice, ki jih le-te vzdržujejo. Že ves čas po vojni smo zahtevali, da je treba vsaj večje in pomembnejše knjižnice občin preusmeriti iz navadnih čitalnic najrazličnejšega in dostikrat tudi nekvalitetnega leposlovja v splošno izobraževalne knjižnice z določenim izborom poučne literature vseh vej znanosti. Ta fond naj bi obsegal vsaj kakih 30 % te vrste literature. Leta 1964 sta Republiški sekretariat za prosveto in kulturo ter prosvetno kulturni zbor Skupščine SR Slovenije v sedemletnem planu za razvoj kulture v Sloveniji potrdila zahtevo glede razmerja med poučno in leposlovno literaturo v javnih knjižnicah in prav tako določila 30 % poučne nasproti ostali literaturi.

Naj omenim, da je tudi ta odstotek poučne literature v knjižnicah, ki jih želimo usposobiti za splošno izobraževalne, razmeroma nizek, saj vemo, da imajo javne knjižnice v deželah z razvito mrežo knjižnic največ le do 40 % leposlovja, 60 % pa je namenjenih poučni in znanstveni literaturi.

Kakšno pa je razmerje pri nas? Natančno tega sploh ne vemo, ker večina občinskih matičnih in drugih ljudskih knjižnic nima točne evidence o razmerju med leposlovjem in poučno literaturo ne v nakupih in ne v fondu. Pogosto se dogaja, da kupijo knjižnice, če imajo sredstva, kar jim tržišče trenutno ponuja, če sredstev nimajo, ne kupijo ničesar. Skoraj po pravilu so nakupi kampanjski, brez kontinuitete in v nabavi ostajajo velike praznine, ki se nikoli ne zapolnijo. Izbirajo največ romane in drugo zabavno berivo, kvečjemu še obvezno berivo za šolarje, poučna literatura pa jim je največkrat v breme, ker zanjo nimajo dosti bralcev. Taka kratkoročna in kratkovidna nabavna politika je značilna za večino ljudskih in občinskih knjižnic. Knjižni fondi so le

za tistih 8—10 % občanov, ki jih knjižnica vseskozi ima in v svoji nabavni politiki se te meje praviloma tudi togo drži.

Ko je republiška matična knjižnica pričela s centralno katalogizacijo slovenskega tiska, je njen strokovni kolegij za olajšanje dela ter za strokovno pomoč knjižnicam sprejel sklep, naj se razpošiljajo katalogni listki v priporočilnih setih. Izkazalo se je, da večina knjižnic tega izbora ne upošteva. Iz seta A, ki je namenjen občinskim in drugim srednjevelikim ljudskim knjižnicam, kupujejo največkrat le 20—30 % literature in še to predvsem leposlovno, ki jo s tem setom priporočamo. Set B, ki naj bi bil zlasti občinskim matičnim knjižnicam tekoče bibliografsko pomagalo o novo izdanih knjigah, pa ima naročenih le tretjina knjižnic. Menim, da se naši bibliotečni delavci veliko premalo zavedajo možnosti izkoriščanja centralne katalogizacije slovenskega tiska tako v informacijske namene kakor za praktično uporabo v katalogih knjižnice.

Naše razočaranje je bilo še večje, ko smo po vrsti dobivali obvestila, da knjižnicam na primer set A ne ustreza, da so priporočeni fondi malo uporabni in preobsežni. Set B pa odklanjajo z utemeljitvijo, da ga nimajo za kaj uporabljati ali da zanj nimajo sredstev. Ko smo se v nekaterih knjižnicah pogovarjali o tem problemu in se zanimali, kako upoštevajo priporočila pri svoji nabavni politiki, se je izkazalo, da se na priporočeni izbor skoraj nikjer niso ozirali. Šele ko so literaturo nabavili, so pogledali, če listki ustrezajo njihovim nakupom. Zanimanje za splošno založniško dejavnost je minimalno, informacijsko delo pa se navadno omejuje na obseg fonda, ki ga knjižnice imajo. Največkrat listki obležijo po predalih neurejeni, v kuvertah, kakor so prišli, v knjižnicah pa delo teče dalje, kot da se ni nič spremenilo. Taka indolence naših knjižničarskih delavcev nas odločno sili v ostrejšo ukrepe v tem pogledu in homo zahtevali od republiškega sekretariata za prosveto in kulturo, da na neki način uvede inspekcijo dela tudi v knjižnicah s poklicnim knjižničarskim kadrom. Če morajo predavatelji v šolah in delavci v tovarnah svoje delo opravljati po določenih programih in določenih normativih, moramo to zahtevati tudi od naših bibliotečnih delavcev. Kadar pa to delo ni opravljeno tako, kot smo se dogovorili, naj tudi bibliotečni delavci za neuspehe odgovarjajo, kakor se to zahteva od vseh drugih.

Po tej poti ne moremo več naprej, kajti nesposobnost zapušča tako daljnosežne in negativne družbene politične posledice, da jih čutimo že danes na vsakem koraku, kaj šele v prihodnosti, ki ji ob taki dejavnosti javnih knjižnic ne vidimo izhoda. Skromnih 5—8 % poučne literature v javnih knjižnicah kaže, da smo še vedno na čitalniški ravni izpred 20 let in da se nas tudi družbena reforma zadnjih let ni kaj bistveno dotaknila. Zato ni čudno, da občine in občani pravzaprav ne vidijo v knjižnici tistega, kar bi morali, ker se jim knjižnica s svojo dejavnostjo ni skoraj nič ali zelo malo približala. Še vedno so glavni obiskovalci knjižnic šolski otroci, gospodinje in upokojenci, kajti današnja knjižnica, kakršna je, v marsikakem primeru za našega delovnega človeka, za aktivnega samoupravljalca, ni zanimiva.

V tako čitalniško politiko nas večkrat silijo skrajno nizka finančna sredstva, s katerimi razpolagajo knjižnice. Moramo priznati, da leži del krivde tudi na odgovornih faktorjih naše družbene skupnosti, ki niso poskrbeli za ustreznega financerja v času, ko so začela usihati sredstva kolektivov in družbenopolitičnih skupnosti, ki so prva povojna leta prevzeli skrb za vzdrževanje mreže ljudskih knjižnic — te pomembne veje kulturne dejavnosti —, marveč so jo pustili skoraj do kraja propasti. Šele po letu 1961, ko je bil sprejet prvi zakon o knjižnicah, je ta skrb brez posebnih zahtevkov doletela občine. Tej novi obveznosti pa so se občine spričo številnih drugih, ki so bremenile in praznile njihove proračune, pogosto javno odrekale, oziroma so na pritisk družbenopolitičnih skupnosti dajale knjižnicam le tisto, kar je v proračunih ostalo. Pogosto pa ni ostalo nič in so knjižnice životarile iz leta v leto, iz meseca v mesec brez stabilnih sredstev in nemalokrat so se znašle pred tem, da jih ukinejo. Še do danes to vprašanje ni zadovoljivo rešeno in zelo pogosto dajejo občine knjižnicam le najbolj minimalna sredstva, s katerimi se komaj vzdržujejo ne glede na dejanske potrebe. Upamo, da nam bo popravljeni zakon o knjižnicah prinesel vsaj delno stabilizacijo in se bomo zato tudi odločno potegovali.

Poglejmo, kolikšna so bila sredstva, ki so jih prejele občinske matične knjižnice v preteklem letu 1968. Sredstva za redno dejavnost občinskih knjižnic so znašala 940 milijonov starih dinarjev. Od tega so imele na razpolago knjižnice v 9 občinah (9 študijskih ter 7 mestnih knjižnic) 525 milijonov starih din ali 56 % vseh sredstev, v ostalih 51 občinah pa so občinske knjižnice razpolagale s 416 milijoni starih dinarjev ali s 44 % vseh sredstev.

Naj omenim, da so od sredstev za redno dejavnost lahko knjižnice uporabile za nakup literature v preteklem letu le 160 milijonov starih din, medtem ko so vsa druga sredstva bila namenjena za operativne izdatke in osebni dohodek delavcev v knjižnicah. Če vemo, da so imele javne knjižnice v preteklem letu 112 milijonov starih dinarjev lastnih dohodkov od izposojnine, ki se uporablja navadno za nakup novih knjig, in da je republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti dodal za nabavo knjig še 23 milijonov starih din, kar znaša skupaj 135 milijonov starih din, potem je ostanek 25 milijonov starih din, ki so jih za nakup knjig dodale knjižnice iz sredstev občin, porazno nizek, če ne že sramoten.

Iz tega lahko sklepamo, da zadostujejo sredstva občin povprečno le za vzdrževanje prostorov in za kadre, medtem ko sredstev za nakup knjig, ki predstavljajo knjižnicam osnovo za njihovo dejavnost, praktično ni. Za nabavo knjig bi morale občinske knjižnice prejemati tekoča sredstva prav tako kot za osebne dohodke. V primeru, da ni tako, mora biti za nas bibliotečne delavce vprašljiv obstoj knjižnice. Menim, da se tega dosti premalo zavedamo in s tem prevzemamo nase nekrivi krivdo, da smo potisnjeni na stranski tir, da postajamo družbeno nekoristni, čeprav ta odgovornost ni samo naša.

Naslednje vprašanje, ki ga želim obravnavati, je problem kadrov v knjižnicah. Kakšni so normativi, ki se postavljajo glede kadra v

splošno izobraževalnih ljudskih knjižnicah? Pri nas se držimo norme, naj ima občina na približno 10 000 prebivalcev 1 bibliotekarja ali višjega knjižničarja in enega tehničnega manipulanta. V knjižnicah, kjer je obseg dejavnosti glede na število prebivalstva večji in je knjižnici potrebnih več strokovnih sodelavcev, se lahko namesti namesto tehničnih manipulantov več knjižničarjev s srednjo izobrazbo, pač po potrebi delovnih mest. Npr. občina s 15 000 prebivalci naj bi imela v knjižnici 1 bibliotekarja ali višjega knjižničarja, 1 knjižničarja in 1 knjižničarskega manipulanta.

V preteklem letu je delalo v občinskih matičnih in drugih knjižnicah Slovenije, ki jih financirajo občine, 296 bibliotečnih delavcev. Od tega 60 bibliotekarjev in višjih knjižničarjev, 116 knjižničarjev, 78 knjižničarskih manipulantov in 41 drugih pomožnih uslužbencev. Če bi bil ta kader razporejen po vseh knjižnicah občinskih središč, bi lahko rekli, da imamo to vprašanje kolikor toliko rešeno. Dejanska slika pa je drugačna. V občinskih središčih dela v 9 študijskih knjižnicah 160 knjižničarskih delavcev in v 7 mestnih knjižnicah na istem področju 84 knjižničarskih delavcev, skupaj 249 delavcev ali 82 %, medtem ko dela v preostalih 51 občinah v knjižnicah le 52 knjižničarskih delavcev ali 18 %. To nam ponovno dokazuje, da mnogi občinski forumi in tudi družbenopolitične organizacije za knjižnico prav malo skrbijo. Menim, da je to vprašanje treba postaviti pred javnost kot poseben družben problem in zahtevati, da se začnejo tudi tukaj stvari končno spreminjati.

S tem v zvezi bi omenila še drug problem, ki pa se tiče predvsem nas bibliotečnih delavcev. Koliko od teh skoraj 300 delavcev je dejansko strokovno usposobljenih za delo v knjižnicah in sicer, da imajo knjižničarsko šolo ali strokovni izpit, ki se po naših kriterijih zahteva od bibliotečnih delavcev na vseh ravneh? Po približnih ocenah, točnih podatkov namreč ni mogoče dobiti, lahko rečemo, da strokovne preizkušnje z izpitom ni opravilo okoli 40 % naših delavcev. Zato Društvo bibliotekarjev Slovenije in republiška matična knjižnica zahtevata tudi na tem področju več reda. Pred skupščino kulturno prosvetnega zbora SRS homo postavili zahtevo, da se zakon o knjižnicah v tem smislu v najkrajšem času točneje precizira.

Zanimivo je, da se zlasti zadnja leta strokovno izpopolnjevanje hudo zanemarja in da vrsta mlajših sodelavcev dobiva strokovne nazive in s tem seveda tudi osebne dohodke, ki jim ne pritečejo. Velika krivda za tako stanje leži na samoupravnih organih knjižnic in seveda na ustanoviteljih, tj. občinah, ki za vodenje knjižnic postavljajo izredno malo zahtev.

Če zaposlenost kadra upoštevamo po omenjenih normativih, je treba ob tem upoštevati še vrsto drugih splošnih normativov, od katerih so nekateri odločilnega pomena za uspešnost knjižnic. Omenila bi le najvažnejše, in sicer:

O tem, kakšen naj bo urnik poslovanja z bralci, doslej sploh nismo imeli normativa. Velikokrat se knjižnice odpirajo v času, ki še najbolj ustreza uslužbencem ne glede na potrebe bralcev knjižnice in

drugih občanov. Nekatere večje knjižnice se držijo pravila, ki se je pri nas dokaj udomačil, da knjižnica porabi za notranje delo okrog 40 % delovnega časa, preostali čas pa je knjižnica odprta za bralce.

Sodobni normativi takih kriterijev ne upoštevajo več, marveč se čas poslovanja z bralci izračunava glede na število prebivalcev področja, za katerega knjižnica skrbi. V skladu z normativi naj bi bile pri nas knjižnice odprte 8—10 sekund tedensko na prebivalca. Tako naj bi bila na primer občinska knjižnica v občini s 15 000 prebivalci, če upoštevamo nižjo normo 8 sekund na prebivalca, odprta 33 ur tedensko, pri 10 sekundah na prebivalca pa 40 ur tedensko. V velikih občinah, kjer deluje več knjižnic, se odprtost porazdeli seveda med vse javne knjižnice, ki jih občine vzdržujejo, pač glede na število prebivalstva in področje, ki ga določena knjižnica pokriva.

Drug tak normativ, ki ga je treba ob tem resno upoštevati, je število bralcev v knjižnici. V letu 1968 je bilo v občinsko mrežo knjižnic včlanjenih 169 500 bralcev ali približno 10 % prebivalstva Slovenije. Kolikor je bilo mogoče pregledati statistične podatke za nazaj, lahko ugotavljamo, da se v zadnjih desetih letih število bralcev ni dvignilo niti za 2 %, saj se le-to iz leta v leto giblje med 8 in 10 %. Kje so vzroki, da na tem področju ne pridemo nikamor? Slaba nabavna politika, nerazvitost knjižnic in nezainteresiranost za modernizacijo naše mreže občinskih knjižnic so gotovo med glavnimi povzročitelji takega stanja.

V razvitejših evropskih državah se članstvo v javnih knjižnicah giblje med 20 in 25 % prebivalstva. Tudi pri nas si moramo odločno postaviti merilo, do kam moramo priti. Če vemo, da spada naša republika z 29 % zaposlenosti v sam evropski vrh in da se mora naša dejavnost razvijati v prvi vrsti v prid zaposlenega delovnega človeka, nam mora biti najnižji evropski dosežek, tj. zajetje 20 % prebivalstva v javno mrežo knjižnic, brezpogojno dosegljivo. Statistični podatki kažejo namreč, da smo doslej imeli v knjižnice včlanjenih okoli 60 % nezaposlenega prebivalstva, in smo torej glede vključevanja našega delovnega človeka v splošno izobraževanje preko mreže javnih knjižnic šele na začetku poti. Toda samo ta pot je za nas sprejemljiva in družbeno koristna.

Za merilo o uspešnosti našega delovanja nam skoraj vedno služi število izposojenih knjig v knjižnici. Izposoja knjig se pri nas statistično še najbolj točno evidentira. V letu 1968 smo v Sloveniji izposodili preko mreže občinskih knjižnic na dom 2 180 000 knjig in 532 000 v čitalnicah, skupaj 2 712 000 knjig ali 1,6 knjige na prebivalca. Seveda je to samo povprečje, saj imamo na primer knjižnice v občinah Slovenije, ki izposodijo že 6—10 knjig na prebivalca, in pa take, ki ne izposodijo niti ene knjige na prebivalca. Menim, da je nujno, da se enkrat odločimo za minimum, ki ga mora slej ko prej doseči vsaka občinska knjižnica.

Glede na razvoj, ki ga predvidevamo in hočemo doseči, smo za naše današnje razmere predvideli normativ 3 izposojene knjige na prebivalca. To naj bi bilo merilo za delovanje srednje uspešne knjižnice

in bi ga lahko ocenili kot dobro. Naš povprečen slovenski dosežek je torej izredno slab, izposoja doseže le okrog 50 % normativa, ki ga imamo za povprečno ustreznega.

Normalno bi bilo, da bi se knjižni fond občinskih knjižnic (tu izključujem študijske knjižnice, ki shranjujejo tudi literaturo arhivskega pomena) obračal letno vsaj 3—4-krat. Tako postavljen normativ bi bil rentabilen, ker računamo, da se knjiga iztroši povprečno po 30 do 40 izposojah, torej v 10 letih. Tako bi bilo dosegljivo, da bi se knjižni fond občinskih javnih knjižnic obnavljal približno vsakih 10 let, kar je nedvomno temeljni pogoj za uspešno delovanje knjižnice.

Pri nas pa se knjižni fond obrača povprečno 1,5-krat na knjigo, kar pomeni, da imamo v knjižnicah veliko zastarelega knjižnega fonda, ki je za izposajo komaj uporaben. Poleg tega so lahko razlogi za slabo izkoriščenost obstoječega knjižnega fonda še druge, npr. slaba ureditev in razporejenost knjižnega fonda v izposojevalnici, slaba ponudba, prevelika zaprtost knjižnice itd.

Ponavljam še enkrat, da leži skrb za uveljavljanje postavljenih normativov predvsem na nas bibliotečnih delavcih in smo se dolžni za to tudi dosledno zavzemati. Bibliotečni delavci morajo v svojih knjižnicah čimprej oceniti vso dosedanjo dejavnost in z ustrezno analizo seznaniti o tem tudi svoje ustanovitelje, tj. občinske skupščine. V republiškem merilu bo to storila republiška matična knjižnica, ki bo še v letošnjem letu s svojega stališča predstavila dejavnost občinskih knjižnic poslancem kulturno-prosvetnega zbora Skupščine SR Slovenije.

UDK 027(497.12-182)

RAZVOJ IN STANJE KNJIŽNICARSTVA V PTUJU

Milojka Alič

Prva ptujška slovenska javna knjižnica, o kateri se je začelo razpravljati že v 80 letih prejšnjega stoletja, a je bila ustanovljena šele po 30 letih, leta 1907, je bila *knjižnica Narodne čitalnice* v Ptuj. Pobudnika: odvetnik dr. Fran Jurtela in tukajšnji profesor dr. Josip Komljanec. Njena matična ustanova, ptujška Narodna čitalnica, ustanovljena 1864, ji je postavila isti končni cilj, kot ga je imela sama: širiti izobrazbo in omiko, predvsem pa slovensko zavest. Zato je ljudska knjižnica na široko odprla vrata vsem. Na občnem zboru 6. prosinca 1908 so poročali: V minulem letu se je otvorila pod okriljem Narodne čitalnice prepotrebna Ljudska knjižnica, ki je pristopna vsakomur, bodisi član ali ne, in ki lahko postane velikega pomena za naše tukajšnje narodno življenje. V prvem letu svojega obstoja je knjižnica sposodila 750 knjig. Knjižnični fond je množila z nakupi in darovi knjig in časnikov. Zanimivo je, da so člani vsako leto lahko izlicitali posamezne časnike in časopise, društvo si je ohranilo je pomembnejše publikacije, kot Ljubljanski Zvon, Dom in svet, hrvaški Vienac in druge.